

معمای رؤیت هلال ، معضل مسلمانان و راه حل آن

نویسنده: سید رضا حسینی نسب

یکی از گرفتاریهای مسلمانان در سراسر جهان و بخصوص در کشورهای غربی، بلاتکلیفی آنان در خصوص تعیین عید فطر و عید قربان است. مسلمانانی که در کمپانیها و یا ادارات دولتی کار می کنند باید چند روز پیش از عید، از مدیران خود مرخصی بگیرند تا در نماز و مراسم با شکوه این دو عید بزرگ اسلامی شرکت کنند؛ اما نمی دانند چه روزی را بیان کنند. همچنین والدین دانش آموزان و دانشجویان که حضور فرزندان خود را در مراسم عید فطر و عید قربان برای حفظ هویت و آشنایی آنان با فرهنگ اسلامی ضروری می دانند، باید قبلا از مدیران مدارس و دبیرستانها و دانشگاه های آنان اجازه بگیرند، ولی نمی توانند به مدیر مربوطه بگویند فرزند ما مثلا روز سه شنبه به مدرسه نمی آید یا روز چهارشنبه؟ مدیران کمپانیها و ادارات و مدارس مذکور که در برابر بلاتکلیفی مسلمانان شگفت زده می شوند گاهی از آنان می پرسند: آیا فقهای اسلام پس از گذشت هزار و چهارصد سال نتوانسته اند این مشکل شما را حل کنند؟

هنگامی این مصائب و گرفتاریها دو چندان می شود که در اعلام روز عید فطر یا قربان، میان فقهاء اسلام اختلاف نظر باشد. یکی مثلا روز شنبه و دیگری روز یکشنبه را به عنوان عید اعلام کند. جمعی از مسلمانان در روز اول در یک مرکز اسلامی در نماز عید شرکت می کنند و جمع دیگری در روز دوم در همان محل اجتماع می کنند و نماز عید را به جا می آورند.

این بود گوشه ای از عوارض ناشی از بلاتکلیفی در امر رؤیت هلال و اعلام روز عید که نه تنها موجب بروز مشکلاتی برای مسلمانان است ، بلکه گاهی مایه و هن علم شریف فقاقت نیز می گردد. تا چندی پیش فقهای ما نوعا رؤیت هلال را تنها با چشم غیر مسلح و بدون ابزارهای امروزی معتبر می دانستند. برخی از فقها اخیرا رؤیت هلال را با چشم مسلح نیز معتبر دانسته اند. بعضی از آنان نیز اثبات اول ماه را در پرتو محاسبات فلکی ممکن دانسته و از پیش بر اساس آن محاسبات، حکم به اثبات اول ماه داده اند. در این نوشتار می کوشیم تا ضمن بیان هر سه مقوله، طرحی را برای حل مشکل ارائه دهیم.

رؤیت هلالی با چشم طبیعی و با چشم مسلح

در طول زمانهای پیشین به دلیل فقدان ابزارهای امروزی برای مشاهده اشیاء دور، عموم مردم، رؤیت هلال را با چشم غیرمسلح، دلیلی طبیعی و مناسب برای اثبات اول ماه می دانستند. اما از اوائل دهه شست میلادی تا کنون، دانشمندان در کارایی، دقت و صحت مشاهده هلال با چشم غیر مسلح و بدون ابزارهای امروزی شک و تردید دارند. دلیل تردید آنان، بروز پدیده هایی تازه است که موجب ناکارایی دید بصری بدون ابزار گردیده است. برخی از عوامل مذکور بدین شرح می باشند:

الف- وجود تعداد بسیار زیادی از ماهواره ها و سفینه های فضایی در جوّ که به صورت دائم در جهات گوناگون به دور زمین می گردند و پس از غروب خورشید، نور آن را شبیه هلال، منعکس می کنند. برای دانشمندان ثابت شده است که بسیاری از مدعیان رؤیت هلال در برخی از کشورهای اسلامی، دچار اشتباه شده اند، زیرا در زمان مورد ادعای آنان، هنوز هلال بر اساس موازین و محاسبات دقیق فلکی متولد نشده بوده است.

ب- وجود بسیاری از بیماریهای دستگاه بصری که گاهی برای خود مشاهده کنندگان هم ناشناخته مانده و آنان را دچار خطای بصری می کند. یکی از دانشمندان مسلمان مقیم کانادا، شانزده نوع از این بیماریها را بدین شرح بیان می کند:

1. Colour Blindness
2. Cataract
3. Staphylococci
4. Internal Sties
5. Abscesses
6. Ptosis
7. Conjunctivitis

- Trachoma .8
- Glaucoma .9
- Choroid .10
- Retinitis .11
- Ametropia .12
- Diplopia .13
- Myopia .14
- Hyperopia .15
- Astigmatism .16

بر اساس آنچه گذشت به خوبی روشن می گردد که :

الف- مشاهده هلال با ابزارهای دقیق بصری مانند دوربین و تلسکوپ، از خطای باصره در جهت تشخیص هلال ماه از اشیاء دیگری مانند ماهواره ها و سفینه های فضایی جلوگیری می کند و میزان صحت رؤیت هلال حقیقی را بالا می برد.

ب- برای احراز صحت سخن شاهدانی که مدعی رؤیت هلال شده اند، باید نسبت به سلامت دستگاه بینایی آنان از بیماریهای مذکور، اطمینان حاصل گردد. در صورت تحقق این امر، جایی برای تعارض و تناقض ادعای شاهدان باقی نمی ماند و مراجع تصمیم گیرنده مذهبی نیز، کمتر دچار اختلاف نظر در اعلام روز عید می شوند.

اثبات رؤیت هلال با محاسبات فلکی

در فقه اسلامی به دیدگاه هایی مانند دیدگاه شهید اول (ره) بر می خوریم که می فرماید: "ولا عبرة بالجدول". یعنی: "جدول برای اثبات رؤیت هلال، اعتباری ندارد". در توضیح معنای جدول در این عبارت، استاد بزرگوار علامه آقای حسن زاده آملی آن را به معنای کتب "زیچ" دانسته اند که محاسبات آنها بر مبنای حرکات وسطیه کواکب است. از آنجا که برخی از فقهاء گمان برده اند که این عبارات، گویای عدم اعتبار محاسبات فلکی به طور مطلق در اثبات رؤیت هلال است، برای توضیح بطلان این گمان، مراتب ذیل را از نظر شما می گذرانیم:

ماه قمری بر دو قسم است:

1. ماه حقیقی
2. ماه وسطی

ماه قمری حقیقی عبارت است از هلال تا هلال، و کمترین ایام آن 29 روز و بیشترین ایام آن 30 روز است. و امکان ندارد که بیش از چهار ماه متوالی، هر ماه 30 روز باشد. و امکان ندارد که بیش از سه ماه متوالی، هر ماه 29 روز باشد. (برهان علمی این حقیقت را می توانید در زیچ بهادری، چاپ اول، صفحه 50 و 51 ملاحظه فرمایید).

اما ماه قمری وسطی را صاحبان زیچ ها بر مبنای ضابطه حرکات وسطیه کواکب محاسبه می کنند. بنا براین، ماه محرم را که اولین ماه قمری است، 30 روز می گیرند و ماه بعد از آن را که ماه صفر است 29 روز در نظر می گیرند و همینطور هر ماه فرد را 30 روز و هر ماه زوج را 29 روز در نظر می گیرند. بنا بر این، در کتابهای زیچ، معیارهای ماه حقیقی که از هلال تا هلال است رعایت نمی شود؛ بلکه محاسبات آنها بر مبنای ماه وسطی است. از آنجا که معیار در شرع اسلام، ماه حقیقی است که از هلال آغاز می شود، نه ماه وسطی که در کتابهای "زیچ" آمده است، بر این اساس، شهید اول می فرماید: "جدول (به معنای زیچ) برای اثبات رؤیت هلال (که نشانه اول ماه است)، اعتباری ندارد".

روشن است که محاسبه ماه های قمری توسط صاحبان زیچ ها بر مبنای حرکت وسطی کواکب، با محاسبات فلکی امروز که بر اساس مشاهدات اجرام فلکی و تحلیل آنها بر مبنای قواعدی بسیار دقیق صورت می گیرد، تفاوت بارزی دارد. علم فلک شناسی معاصر می تواند به خوبی روشن سازد که به صورت قطعی و یقینی، در فلان روز مثلا و فلان ساعت، هلال اول ماه در منطقه یا مناطقی معین از کره زمین پس از غروب آفتاب در بالای افق غربی قابل رؤیت خواهد بود. در صورتی که مبنای محاسبات فلکی معاصر توسط متخصصان واجد شرائط به خوبی در

نزد فقهاء توضیح داده شود، مطمئناً موجب تحصیل علم یقینی آنان به قابل رؤیت بود هلال در زمان و مکان مورد نظر خواهد شد. از سوی دیگر می دانیم که علم یقینی حاکم، حجت است؛ خواه این علم از طریق مشاهده عینی هلال باشد یا از طریق محاسبات دقیق فلکی بر مبنای دستاوردهای جدید علمی معاصر. بر اساس آنچه گذشت، اگر کمیته ای از متخصصان که بر مبنای فقه اسلامی و علم هیأت و نجوم تسلط دارند تشکیل گردد و نمایندگان مورد اعتماد فقهاء بزرگ و مراجع عظام که با مبنای فقهی و نجومی آشنایی دارند، عضو کمیته مذکور باشند، این کمیته می تواند با بررسی دقیق محاسبات فلکی تشخیص دهد که هلال اول ماه در چه روزی و در کدام منطقه ای پس از غروب آفتاب، به صورت یقینی قابل رؤیت خواهد بود؛ و بدین وسیله از قبل، می تواند روز عید را اعلام نماید. لا اقل، کمیته مذکور در صورتی که کار به رؤیت عینی هلال بینجامد، می تواند با بکار بردن ابزارهای مناسب بصری، در مناطق مختلف یا حتی در کشورهای دیگر به رصد هلال بپردازد و با توجه به آگاهی آنان به ویژگیها و موقعیتهای مختص به هلال آن ماه، با سرعت بیشتر و دقت بیشتر، رؤیت هلال را اعلام نماید و از بروز تناقض و تعارض در تعیین روز عید جلوگیری نماید. روشن است که اعتبار کمیته مذکور باید در حدی باشد که پس از تشخیص موضوع، موافقت اجماعی مراجع عظام را به دنبال داشته باشد.

معنای "رؤیت" در لغت و اصطلاح

از آنجا که بسیاری از فقهاء اسلام به منظور اثبات توقف ثبوت اول ماه بر مشاهده بصری به این حدیث شریف تمسک جسته اند که می فرماید: "صم للرؤية و افطر للرؤية". یعنی: "با رؤیت روزه بگیر و با رؤیت افطار کن"؛ بنا بر این باید واژه "رؤیت" را از دیدگاه لغت و اصطلاح مورد بررسی قرار دهیم تا حقیقت روشن گردد. کلمه "رؤیت" در لغت و اصطلاح، دارای معانی متعددی بدین شرح است: "رأى" یعنی: ادرك، تصور، راقب، فحص، حصل على المعرفة و الخبرة، حقق، فتش، أخذ بعين الاعتبار، لاحظ، نظر بالعقل، شاهد بالعين، اعتقد، راقب، فهم المعنى الحقيقي. همچنین واژه رؤیت در قرآن مجید و متون اسلامی به معنای ادراک عقلی، مشاهده حسی، ادراک وجدانی، مشاهده در عالم رؤیا و تصور آمده است. بنا بر این، ادراک یقینی نسبت به قابل مشاهده بودن هلال ماه در تاریخی معین بر مبنای محاسبات دقیق فلکی، یکی از مصادیق "رؤیت" از دیدگاه لغت و اصطلاح شرعی می باشد.